

Mag. Bernarda Roudi, Osnovna šola Kapela

PRVA SVETOVNA VOJNA 1914–1918 IN PREKMURJE

UVOD

Prispevek govori o prvi svetovni vojni, kakršno so doživljali Prekmurci, in je nastal ob 100. obletnici začetka prve svetovne vojne z namenom, da se osvetli to obdobje, o katerem je zelo malo zapisanega. Gre za kronološki opis dogodkov na bojiščih in v zaledju. Nastal je s preučevanjem obstoječe literature, časopisnih virov iz tistega obdobja in ob preučevanju matične knjige evangeličanske verske občine Puconci. Dogajanja med Prekmurci so zabeležena v izvorniku, kakor so jih objavljale Kleklove novine, in v narečju. Vsakemu letu je dodan zapis spominov vojaka duhovnika Ivana Jeriča, ki je imel kasneje velike zasluge za to, da je Prekmurje danes sestavni del Republike Slovenije. Prispevek se zaključuje z navedbo spominskih obeležij v pokrajini.

DOGAJANJA V LETU 1914

Vojna, ki se je začela 28. julija 1914, mesec dni po atentatu na avstrijskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda¹ v Sarajevu, je bila drugačna od vseh dotedanjih vojn. V tej vojni je sodelovalo 28 držav, boji pa so potekali v Evropi, Aziji in v Afriki. Trajala je štiri leta in povzročila smrt okoli 20 milijonov ljudi ter uničila največje imperije. Vojno so povzročili predvsem nemški militarizem s cesarjem Viljemom II.² ter avstrijsko zunanje ministrstvo in generalni štab, ki sta na vse načine vztrajala pri napadu na Srbijo.³ Avstrijski cesar in ogrski kralj Franc Jožef⁴ je odredil splošno mobilizacijo, ki je zajela letnike 1892–1896 ter črnovojne v starosti od 38 do 42 let (letniki 1872–1878), v vojno pa so bili vključeni fantje, ki so takrat služili vojsko.

Prvo svetovno vojno je avstro-ogrsko armada začela s 102 polkoma skupne pehote, med vojno pa je to število povišala še za 39 polkov.⁵ Manj pomemben del oboroženih sil je predstavljala črna vojska, ki so jo sestavljali obvezniki, stari od 32 do 42 let, v času vojne pa tudi do 50 let. Ti vojaki so bili večinoma razporejeni v domobranske pehotne polke ter v črnovoljniške polke in bataljone.⁶

Novica o splošni mobilizaciji je na okrožno sodišče v Murški Soboti prispela 31. julija 1914. Oblasti so prebivalce o tem obvestile z belimi in rdečimi uličnimi plakati ter brzojavko že istega dne poslale v vse sosednje občine.⁷ V Prekmurju je mobilizacija zajela okoli 2000 (po pričevanju Kleklovih Novin 3000) vojnih obveznikov v vrste honvedskih⁸ (domobranskih) enot,⁹ kjer je bil prekmurški 20. honvedski polk, služili pa so tudi v sestavi 83. cesarsko-kraljevega pehotnega polka in 18. domobranskega pehotnega polka s sedežem v Szombathelyju.¹⁰ Ker uradna madžarska statistika nacionalne pripadnosti Slovenec ni upoštevala, so Prekmurce narodno opredeljevali kot Madžare. Več kot 85 % mobiliziranih prekmurških fantov je bilo vpoklicanih v štiri pehotne polke: 83. cesarsko-kraljevi pehotni polk in 18. domobranski pehotni polk s sedežem v Szombathelyju, ki je vključeval mobilizirance iz Železne županije; 48. cesarsko-kraljevi pehotni polk

¹ Bil je pripadnik habsburške dinastije. Njegov oče Karl Ludvik je bil brat cesarja Franca Jožefa. Leta 1889 se je njegovo življenje dramatično spremenilo. Njegov bratranec Rudolf Habsburški, edini sin Franca Jožefa in zato prestolonaslednik, si je 30. januarja v lovski koči Mayerling vzel življenje. S tem je pravica do prestolonasledstva pripadla Karlu Ludviku, ki pa jo je nekaj dni po samomoru odklonil. S tem je Franc Ferdinand postal prvi v vrsti za prestol. Ko je Franc Ferdinand konec junija 1914 nameraval obiskati manevre avstro-ogrskih vojaških enot, nastanjenih v Bosni in Hercegovini, se je tajna srbska organizacija Črna roka odločila nanj izvesti atentat. Črna roka je za to priložnost izurila skupino mladeničev iz Bosne, ki so bili člani druge organizacije z imenom Mlada Bosna in ki so potem teroristično dejanje v Sarajevu tudi uspešno izvedli. Atentat se je zgodil na Vidov dan, 28. junija 1914. Prestolonaslednika je skupaj z ženo Zofijo ustrelil atentator srbskega rodu Gavrilo Princip. Ta umor je bil povod za prvo svetovno vojno.

² Viljem II. se je rodil 1859 v Berlinu in postal cesar leta 1888 po smrti Friderika II. Po sarajevskem atentatu je A-O zagotovil podporo v vojni proti Srbiji. Novembra 1918 se je odpovedal kroni in odšel v izgnanstvo na Nizozemsko, kjer je umrl junija 1941. Več o tem, Grant, R. G. (2014). 1. svetovna vojna, Veliki ilustrirani vodnik. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 21.

³ Nečak, Dušan, Repe, Božo (2005). Prelom 1914–1918. Svet in Slovenci v 1. svetovni vojni. Ljubljana: Sophia, str. 61 (dalje Nečak, D. (2005)).

⁴ Franc Jožef (nemško Franz Josef Karl) se je rodil kot najstarejši sin nadvojvodu Francu Karlu, mlajšemu sinu avstrijskega cesarja Franca I. in Zofiji Bavarski v palači Schönbrunn na Dunaju. Oblast je prevzel leta 1848 in vladal vse do leta 1916, ko je v starosti 86 let po 68 letih vladanja umrl na Dunaju.

⁵ Nečak, D. (2005), str. 66.

⁶ Prav tam.

⁷ Melega, Miklos (2011). Podnošenje žrtve i solidarnost - Okrug Murška Sobotka kao ratna pozadina (1914–1918). Pomurje 1914–1920. Čakovec: Zbornik radova, str. 60.

⁸ Honvedseg predstavlja madžarsko deželno vojsko Translajtanije. Po uvedbi dualizma 1867 je dobila Madžarska avtonomijo in njena vojska se je razdelila v tri enote, ena med njimi je bila HONVEDSEG, ki so jo sestavljali vojaki iz Translajtanije, kakor so označevali dežele v ogrski polovici A-O z uradnim imenom Dežele svete madžarske Štefanove krone (ustni vir avtorici dal Franc Kuzmič, 16. avgusta 2014).

⁹ Kuzmič, Franc (2011). Vojaki iz Prekmurja v prvi svetovni vojni in njihova spominska obeležja, Pomurje 1914–1920. Čakovec: Zbornik radova, str. 223

¹⁰ Prav tam.

in 20. domobranski pehotni polk s sedežem v Nagykanizi pa sta vključevala mobilizirane vojake iz Zalske županije.¹¹

Klekllove Novine so že v začetku avgusta 1914 poročale o mobilizaciji prekmurskih fantov, kjer poročajo tako o redni mobilizaciji kot tudi o črni vojski: »Pet milijonov naše vojske je zdaj pozvano na bojišče. Pozvani so vsi črnovojniki do 42 leta. Črnovojniki (nepfolkelo) se zovejo oni vojaki, ka so že doslužili vojaščino, nemajo pa še obšita ali odpusta iz vojaške službe, šteroga samo po spunjenon 42 om leti dobijo /.../ Naših dečkov je trijezero v dejanskoj vojaškoj službe. Tij idejo na bojišče, ali vse se zato ne bodo bili /.../ Vogrski Slovenci, katoličanci i evangeličanci so zdaj z do 42 let starimi črnovojniki više 20 jezer vojakov poslali svojoj lublenoj vogrskoj domovini na brambo. Vogrskoj Slovenec je izdajnik nikdar ne bio in ne bo z Božov pomočjov zdaj tudi ne.«¹² Glede na dokaj veliko število vojakov je imel Klekl verjetno v mislih vojake z območja širše okolice, kajti številka 20.000 je previsoka (op. p.).

Prav tako se je že avgusta 1914 začelo z zbiranjem prostovoljnih prispevkov za vojne sirote in družine vojakov. O tem so Novine pozivale: »Pomoč naših novin /.../ Iz globočine srca prosimo vse vrle Slovence, naj pomagajo pri deli polskom i domačem tistim sirotam, šterih možje so odhajali i si ne morejo pomoči. Prosimo vse sirote, šterih sinovje i možje so v boji, naj se zglasijo pri vredništvu naših novin, (Klekl, Cserfold, Zalam.) i njim bomo pomoč rosili z drage vole radi /.../ Novine naberajo tudi dare v ta namen. Objavljeni darovalci, ki so dali denar, o njih poročaju tudi Novine, 30. avgusta.«¹³

O prvih ranjenih prekmurskih vojakih viri poročajo že septembra 1914. Iz zapisov velikokrat ni mogoče razbrati ali prihajajo ranjenci z balkanskega ali vzhodnega bojišča. Prva žrtev med prekmurskimi vojaki pa je bila na balkanski fronti, kjer je padel vojak Jožef Kološa iz Strehovcev. O tem Novine pišejo: »Ranjence so tude že med našimi slovenskimi dečkami. Z Bogojine je Horvath Ferenc bio prvi, koga so že njegove pohodili v sopronskoj bolnišnici. Streljeni je na šinjeki, kde njemi že rana celo za celila, pa na pleči marano, štera njemi tudi cele. Eden druge pa roko ma prestreljeno pa v Beči leži. Z Renkovec tudi znamo za enoga ranjenoga /.../ Prvi mrtvec je v boji z bogojanske fare strehovske Kolossa Jožef, ki se je proti Srbom vojvao.«¹⁴ Novine so 11. oktobra 1914 zapisale: »Starijše Traibarič Ivana in Berden Ivana iz Filovec so glas dobili, ka so sinovje v boji smrt naišli za domovino. Te prvi se tako boro, ka je par dnevov prle zvezdo dobo za volo posebno junaškoga obnašanja.«¹⁵ Kot pišejo Novine 8. novembra 1914, so se prekmurski vojaki ranjenci zdravili v bolnišnicah v Iglou, Budimpešti, Krakovu, na Dunaju, v Karolinenthalu, v Murski Soboti, Pragi, Weinbergu, Olomoucu in v Tordu. 15. novembra 1914 so Novine poročale o bolnišnici v Mačkovcih, v gradu grofa Ladislava Szaparyja, kjer je bila bolnišnica za 40 ranjencev, v njej pa so se zdravili večinoma Madžari.¹⁶ Druga decembrska številka Novin je zapisala vest, da bo v Murski Soboti nastanjenih 1000 ulanarjev (huzarjev, konjenikov, op. p.), ki bodo nekaj časa s svojimi konji v mestu.¹⁷

Duhovnik Ivan Jerič¹⁸ je vojaški rok v Avstro-Ogrski vojski služil v času začetka prve svetovne vojne v Sarajevu, kjer je kot avstro-ogrski vojak od 21. junija 1914 opravljal teoretični in praktični izpit iz gradnje telefonskega omrežja in inštalacij telefonskih central. V svojih spominih govori tudi o vojnih operacijah na balkanskem bojišču in o prvi avstro-ogrski ofenzivi: »V Srbijo so vdrle tri avstrijske armade, dve od zahoda, ena od severa. Naša 15. armada je bila v sredi-ni. Pri prehodu čez Drino ni bilo velikega odpora. Prve bitke so se začele le nekaj kilometrov od reke. Ko pa je avstrijska vojska prodrla do Car planine, so se za planino vneli strašni boji. Srbska vojska je bila zakopana in močno utrjena, Avstrijci pa so brez vsake topovske priprave drveli v bitke. Avstrijska vojska je bila kmalu zdesetkana. Kakšne bitke so se bile za to strateško važno točko, se vidi iz tega, da so v bližini Zvornika na enem travniku noč in dan na treh operacijskih mizah zdrav-

11 Prav tam.

12 Klekl, Jožef (1914). Novine 2/32, Črenšovci, 9. avgust, str. 2.

13 Klekl, Jožef (1914). Novine 2/33, Črenšovci, 16. avgust, str. 2.

14 Klekl, Jožef (1914). Novine 2/37, Črenšovci, 13. september, str. 3.

15 Klekl, Jožef (1914). Novine 2/41, 11. oktober, str. 4.

16 Klekl, Jožef (1914). Novine 2/46, 15. november, str. 4.

17 Klekl, Jožef (1914). Novine 2/50, 13. december, str. 4.

18 Ivan Jerič je bil rojen 4. junija leta 1891 v Dokležovju. Po začetnem izobraževanju v domačem kraju je šolanje nadaljeval na šentviški gimnaziji. Služenje vojaškega roka ga je doletelo v času prve svetovne vojne, ko je bil kot avstro-ogrski vojak v Sarajevu in na soški fronti. Bil je Maistrov borec, voditelj prekmurskih legionarjev skupaj z Jožefom Godino in Mihaelom Kuharjem ter sopodpisnik Memoranduma Slovencev iz Prekmurja 21. junija 1919 skupaj z Jožefom Kleklom. Po maturi se je vpisal na Visoko bogoslovno šolo v Mariboru, kjer je 29. junija 1924 prejel mašniško posvečenje. Kot kaplan je najprej služboval v Lendavi, Ljutomeru, nato v Beltincih in v Murski Soboti, ko je bil tudi narodni poslanec SLS. Kot poslanec se je zavzemal za popolno gimnazijo v Murski Soboti, za izvedbo pravične agrarne reforme, za okrožno sodišče in za odpravo brezposelnosti kmečkih delavcev. Leta 1919 je bil eden izmed avtorjev t. i. avtonomnega načrta, s katerim si je skupina katoliških duhovnikov prizadevala za večjo avtonomijo Slovencev v Prekmurju. Od leta 1926 je urejal Klekllove Novine. Bil je župnik in dekan v Lendavi ter župnik in dekan v Turnišču. V času druge svetovne vojne je bil generalni vikar za Prekmurje in julija 1941 eden izmed avtorjev Lendavske resolucije, ki je tako kot avtonomni načrt leta 1919 zahtevala večje narodnostne pravice za Slovence pod madžarsko okupacijo. Med vojno se je večkrat sestal s partizani in bil večkrat preganjan in zaprt s strani Madžarov. Po koncu vojne, 11. septembra 1946, je bil aretiran in 7. oktobra 1946 je bila razglašena obsodba, po kateri je bil štiri leta zaprt. Iz zapora je bil izpuščen 20. avgusta 1950, ko je po odsluženi kazni opravljal službo župnika in dekana v Turnišču. Aprila 1957 se je upokojil in kot upokojeni župnik nadaljeval svoje delo kot duhovni pomočnik v Murski Soboti. Leta 1964 je nekaj mesecev opravljal službo župnika v Murski Soboti. Kot upokojeni soboški župnik se je leta 1965 preselil v Bakovce, kjer je poleg pastoralnega dela dokončal pisanje svojih spominov. Konec leta 1974 je odšel v rojstni kraj Dokležovje, kjer je 21. decembra 1975 umrl. Pokopan je v Dokležovju. Jožef Smej v spremni besedi v Jerič, Ivan (2000). Moji spomini. Murska Sobotica: Zavod sv. Miklavža, str. 1-3 (dalje Jerič, I. (2000)).

niki šivali rane in amputirali zdrobljene ude. Večkrat so z vozom odpeljali odrezane roke in noge pokopat na pokopališče. Avstrijska generaliteta je uvidela, da na tak način ne bodo Avstrijci nikdar zavojevali Srbije, zato so svoje čete umaknili iz ognja, jih drugače porazdelili in zadane praznine nadomestili s svežimi silami.«¹⁹

V evangeličanski cerkveni občini Puconci je evangeličanski duhovnik Adam Luthar²⁰ v času od 1914 do 1918 vodil posebno matično knjigo, v katero je vpisoval podatke o mobiliziranih in padlih vojakih iz te cerkvene občine, ki je obsegala naselja: Andrejci, Bokračiči, Brezovci, Dolina, Gorica, Krnci, Lemerje, Markišavci, Moščanci, Pečarovci, Polana, Predanovci, Puconci, Puževci, Sebeborci, Šalamenci in Vanča. Vojaki so v letu 1914 v glavnem odhajali na vzhodno fronto, v letu 1915 po vstopu Italije v vojno pa tudi na soško fronto.

V matični knjigi (HADBAVONULT JUIN – ANY KONYVE 1914–) je zapisan seznam 487 vojakov, ki so bili mobilizirani avgusta 1914 in od maja do oktobra 1915.²¹ Glede na število prebivalcev je bilo največ vojakov iz Sebeborcev (11), Puconcev (9) in Šalamencev (9). Poudariti pa je treba, da omenjena matična knjiga beleži le podatke o vojakih evangeličanske vere, ki so bili člani »Puconske evangeličanske gmajne«. Avgusta 1914 so bili vojaki usmerjeni v kraje Sopron, Szombathely, Koszeg, na Dunaj, v Budimpešto in nekateri tudi v Varaždin. Leta 1915 pa so se vojaki iz rojstnih krajev napotili v Sopron, Nagykanizo, Szombathely, Kormend, Koszeg in na Dunaj ter bili iz teh krajev s svojimi polki premeščeni na vzhodno in soško fronto. Izmed 487 vojakov je iz te cerkvene občine za vedno ostalo v Galiciji, Bukovini, v Sibiriji, Bosni in v drugih neimenovanih krajih 93 vojakov, poleg teh pa je bilo leta 1919 še 60 pogrešanih vojakov.²²

Novice z bojišč je poleg Kleklovih Novin objavljal tudi list »Murazsombat es Videke« (Murska Sobota in okolica),²³ ki pa je več pozornosti posvečal pismom vojakov z različnih bojišč. Tako je 20. septembra 1914 zapisal, da je v okolici Lublina na vzhodni fronti padel Gyula Plechl, evangeličanski duhovnik iz Križevcev.²⁴

Kot piše Ivan Jerič, je druga ofenziva na Balkanu potekala decembra 1914, razmere za vojake pa so se zaradi zime in poraza v prvi ofenzivi zaostrele. Ivan Jerič se te ofenzive spominja: »Ker so v prvi ofenzivi madžarski vojaki pobesili dosti nedolžnih srbskih mož, češ da se ne bodo organizirali v komitske čete (partizani), je v tej drugi ofenzivi veliko srbskega prebivalstva pred avstrijsko vojsko zbežalo. Živila so odpeljali s seboj /.../ Bili smo izstradani. Dobivali smo samo kavo in tu in tam kakšen hlebec kruha. Ob taki hrani je vojaštvo zbolelo za grižo, vojaki so bili utrujeni in brezbrizni. Pritisnila je tudi zgodnja zima. Bili smo slabo oblečeni /.../ Zimo sem preživel v Rumi /.../ Dne 25. maja 1915 so nas premestili na soško bojišče.«²⁵

O bojih dobrovoljskih fantov na balkanski, vzhodni in soški fronti je pričevanja zbral Attila Kovacs. Največ nabornikov iz Dobrovnika se je po raziskavah Attila Kovacs bojevalo na vzhodni fronti v sestavi 20. nagykaniskega domobranskega in 48. pehotnega polka,²⁶ v pehoti pa so se nekateri bojevali tudi med huzarji.²⁷ Med huzarji se je na vzhodni fronti boril Ferenc Bojnc kot pripadnik sombotelskega huzarskega polka, ki je vojno preživel in bil za svoj pogum večkrat odlikovan.²⁸ Pričevanja o življenju vojakov na vzhodni fronti je zbrala Gordana Šovegeš Lipovšek, ki je preučevala pisma vojaka Zsigmonda Janka in njegove žene Matilde.²⁹ Iz pisem je razvidno, da je Janko Zsigmond kot vojaški obveznik aprila 1914 služil madžarsko vojsko v Nagykanizsi v 48. pehotnem polku, od koder je bil z vlakom premeščen na vzhodno fronto v Galicijo ter bil do aprila 1915 hospitaliziran v mestu Troppau.³⁰ Nato je bil kratek čas doma ter se leta 1916 ponovno boril v Galiciji do februarja 1918. Iz romunskega kraja Braila se je nato z vlakom pripeljal na kratek dopust in bil ponovno na fronti od maja do julija 1918 v Odesi. Vojno je preživel, saj je iz pisem razvidno, da se je moral decembra 1918 javiti svojemu 48. pehotnemu polku. Njegova udeležba

19 Jerič, I. (2000), str. 18.

20 Adam Luthar je bil rojen 24. decembra 1886 v Sebeborcih. Osnovno šolo je obiskoval v Puconcih in na Hodošu, klasično gimnazijo in teološko fakulteto pa v Šopronu na Madžarskem. V Šopronu je bil leta 1911 tudi ordiniran za duhovnika. Kaplansko službo je opravljal v Puconcih, kjer je leta 1913 nastopil tudi redno službo kot osmi puconski duhovnik. V času njegovega delovanja v Puconcih je bilo v letih 1922–1923 sezidano župnišče, ki stoji še danes. Luthar je bil aktiven tudi na literarnem področju. V letih 1922–1941 je bil urednik »Evangeličanskega kalendara« in »Düševnega lista«. Bil je dober poznavalec zgodovine in kot korespondent zadolžen za stike z zdomci v Franciji in z izseljenci v Ameriki. Sodeloval je pri pripravi in tiskani izdaji številnih literarnih del, skupaj z Janošem Flisarjem pa je priredil veroučno knjigo za vse razrede. Umrli je 31. avgusta 1972 v Puconcih, kjer je tudi pokopan. Za svoje požrtvovalno delo je leta 1928 prejel visoko državno odlikovanje, red »sv. Save 5. razreda«, ki mu ga je izročil dr. Popp iz Zagreba. Kerčmar, Vili (1995). Evangeličanska Cerkev na Slovenskem. Murska Sobota: Evangeličanska cerkev v Sloveniji, str. 154 in 312.

21 Matična knjiga evangeličanske verske občine Puconci: HADBAVONULT JUIN – ANY KONYVE 1914.

22 Prav tam.

23 Konec leta 1884 (25. decembra) je začel v Murski Soboti izhajati – v madžarščini in prekmurščini – prvi lokalni časopis – tednik Murazsombat és vidéke: Magyar és vend nyelvű vegyes tartalmú hetilap (Murska Sobota in okolica: Dvojezični madžarsko-prekmurški tednik), ki je bil po letu 1889 tiskan samo v madžarščini. Ta tednik je izdajalo društvo VMKE in je zelo pomemben vir informacij o taktarnem družbenem življenju Murske Sobotne in okolice (ustni vir dal avtorici Franc Kuzmič, 16. 8. 2014).

24 MeV, (1914) 29/9, 20. sept. 1914.

25 Jerič, I. (2000), str. 23–24.

26 Prav tam.

27 Huzar (izvirno madžarsko Huszar), tudi ulanec, je bil sprva pripadnik težke konjenice, ki je bila organizirana na Madžarskem v 15. stoletju in v sredini 16. stoletja v Nemčiji; v tem stoletju se je reorganizirala v lahko konjenico (ustni vir dal avtorici Franc Kuzmič, 16. 8. 2014).

28 Kovacs, Attila (2011). Podobe iz življenja Dobrovnika v prvi polovici 20. stoletja. Lendava, Murska Sobota: Zavod za kulturo madžarske narodnosti, Pokrajinski muzej, str. 18 (dalje Kovacs, A. (2011)).

29 Šovegeš Lipovšek, Gordana (2011). Čežnja izza rovova. Pisma vojnika Zsigmonda Janka s bojišta, Pomurje 1914–1920. Čakovec: Zbornik radova, str. 283–293

30 Prav tam, str. 285.

v prvi svetovni vojni je trajala več kot štiri leta in med tem časom je trikrat obiskal domače, dvakrat je bil ranjen in večkrat hospitaliziran.³¹

V zaledju se je v času prve svetovne vojne povečala narodnostna občutljivost in agitacija za novo – južnoslovansko državo, kar je bilo v takratnih razmerah sovražno dejanje. Septembra 1914 je bilo na szombathelyjsko finančno upravo poslano poročilo Ferenca Orija, madžarskega kraljevskega nadzornika finančne straže iz Sodišincev.³² V njem je opisano, da je Viktor Sbull, frančiškan, rojen v Murskih Petrovcih v murskosoboškem okraju, imel 2. avgusta 1914 novo mašo v katoliški župnijski cerkvi na Tišini. Ko je obiskal domače v Murskih Petrovcih, je ob neki priložnosti v zaupni družbi izjavil: »Kaj veste vi! Mi hočemo vzpostaviti samostojno slovansko kraljevino, h kateri bodo spadale dežele od Opatije, Dalmacije, Bosne, Srbije, Bolgarije, Hrvaške in drugih pokrajin, ogrsko južno srbstvo in navzdol do Maribora, Štajerske in pokrajine z 'vendskim življem' v Železni županiji.«³³

Prve bitke pa so prinesle tudi prve ujetnike. V Prekmurju so po uredbi vojnega ministrstva novembra 1914 nastanili 7. polk ulanarjev (huzarjev), in sicer 1000 konjenikov v Murski Soboti in v Beltincih.³⁴

DOGODKI NA BOJIŠČIH IN V ZALEDJU LETA 1915

Na vzhodni fronti se je morala 22. marca 1915 ogrska trdnjava Przemysl po šestmesečnem obleganju vdati. Hudi boji so maja potekali pri mestu Gorlice, kjer sta nemška 11. in avstro-ogrsko 4. armada prebili rusko fronto in prisilili rusko vojsko k umiku, od junija do oktobra so se boji nadaljevali, nato pa se je fronta ustalila. S podpisom Londonskega pakta 26. aprila 1915³⁵ se je odprla soška fronta, saj je Italija napovedala vojno Avstro-Ogrski 23. maja 1915.³⁶ Prva soška bitka se je začela 23. junija z napadom na Doberdob, v tem letu pa so se na soški fronti zvrstile do decembra še štiri bitke. Na Balkanu so se boji nadaljevali aprila 1915, ko so Francozi in Angleži začeli z dardanelsko bitko proti Turkom, v boj pa se je vključilo tudi avstro-ogrsko topništvo. Združene avstro-ogrske, nemške in bolgarske enote so napadle Srbijo, poražena srbska vojska se je zaradi tega umaknila proti Albaniji, tako da je bila do 15. novembra zasedena že vsa Srbija, decembra pa je bila poražena tudi črnogorska vojska pri Mojkovcu.³⁷

Ivan Jerič se je 25. maja s svojo enoto iz Rume na balkanski fronti v živinskih vagonih prek Subotice, Baje, Čakovca, Maribora, Celovca in Jesenic pripeljal v Most na Soči na soško fronto. Udeležil se je prve soške bitke in o tem v svojih Spominih zapisal: »Kakšna je bila razlika med bojevanjem s Srbi in z Italijani? Italijani so imeli veliko topništva in so z njim dobro streljali, Srbi so imeli malo topov in so jih po slabih cestah zelo počasi vozili z voli in kravami. Srbski vojak je bil zvit, hraber in spreten. V takem položaju, kakršen je bil v boju za Kolovrat, bi Srbi napravili protinapad, avstrijsko brigado razcefrali in polovili, Italijani pa so strahopetci, ki niso upali dvigniti glave iz jarkov in ciljati na sovražnika, ampak so na slepo streljali v zrak. Zato v boju za Kolovrat 7. avstrijska brigada ni imela dosti izgub.«³⁸ Ivan Jerič je bil po prvi soški bitki odlikovan s srebrnim znakom za pogum, za kar je mesečno prejemal 7,5 krone rente.

Na soški fronti se je leta 1915 boril tudi Štefan Benkovič iz Dobrovnika, ki je bil v času vojne pisar in je vojno tudi preživel.³⁹

Kleklave Novine so v prvi številki leta 1915 poročale o številnih ranjenih in krajih, kjer so se zdravili. Pisali so tudi o umrlem vojaku Sandoru Kerecu iz Bodoncev, ki je zbolel za tifusom in umrl v Krakovu.⁴⁰ Sredi januarja so spet prišle novice o vojaških izgubah 20. domobranskega pešpolka, v katerem so se borili tudi prekmurski vojaki in je imel 610 ranjenih ter 140 umrlih, med njimi so bili tudi številni Prekmurci.⁴¹ O številnih umrlih iz 83. pehotnega polka so poročale

31 Šovegeš Lipovšek, Gordana (2011). Čeznja izza rogov. Pisma vojnika Zsigmonda Janka s bojišta. Pomurje 1914–1920. Čakovec: Zbornik radova, str. 283–293.

32 Benczik, Gyula, et al. (2008). Viri za zgodovino Prekmurja. Zalaegerseg: Arhiv županije Zala, str. 265–267.

33 Prav tam.

34 Klekl, Jožef (1914). Novine 2/50, 13. december, str. 4.

35 Londonski sporazum (memorandum) je bil tajni sporazum med Italijo in antanto, s katerim so bili Italiji za vstop v vojno na strani antante obljubljeni slovenski kraji, Trst, Gorica, Južna Tirolska, Istra, del Dalmacije, kvarnerski otoki itd. (op. p).

36 Švajncer, Janez (1988). Svetovna vojna 1914–1918. Maribor: Pokrajinski muzej, str. 5.

37 Prav tam.

38 Jerič, I. (2000), str. 27.

39 Kovacs, A. (2011), str. 20.

40 Klekl, Jožef (1915). Novine 3/1, 1. januar, str. 4.

41 Klekl, Jožef (1915). Novine 3/5, 31. januar, str. 4.

tudi Novine v februarju. Med njimi je bil iz puconske gmajne tudi Štefan Lepoša s Polane.⁴² 14. marca tega leta so Novine poročale o velikem mrazu na vzhodni fronti, ki je med prekmurskimi vojaki povzročil številne žrtve: »Iz Obdovsk, sibirskoga mesta piše eden vogrski zevzetnik, ka jih je tam več z Vogrskoga vlovleni i ka ludstvo jako smileno do njih, samo ka je prevelki mraz, šteroga ne more vsaki vodržati. Več jih je zato mrlo že tam od mraza, niki pa v betegi, šteroga so si na bojišči spravili. Majo zato že vogrsko pokopališče v Sibiriji i so tak tužni, kda šteroga sem spravijo, ka več vor ne morejo od žaloste reči spregovoriti.«⁴³

Zanimivo je, da leta 1915 Novine niso pisale tako intenzivno o padlih vojakih, pisale pa so, da se spet bližala mobilizacija: »Nabor za 19, 20–24 let stare, ki so štelingo iz šteroga koli zroka zamudili, bo 29-ga i 30-ga toga meseca to je vutro i pojutri v Kanizsi i Koszegi. Pod ostrimi kaznimi je dužen vsaki zaostani priti.«⁴⁴ Ker so bralci pogrešali sezname ranjenih in umrlih, jim je urednik 13. aprila pojasnil: »Zaprvice smo objavljali ranjene, vlovlene, mrtve ali betežne vojake, zdaj že en čas nej. Zakaj? Zato, ka je ne mogoče zvediti za nje. Listi od zgub so jako pomenjkljivi i nepopolni. Imena so nej dobro zaštampana, mesto odkod što je, je nej gorzamerkano tak je pa nemogoče gornajti naših i niednoga vojaka. /.../ Kda boj mine, bomo vkup pisati dali vse vrle Slovence, ki so se borili za lubo domovino i njim damo častno mesto v naših Novinah.«⁴⁵ Žal tega seznama nikoli niso objavili.

Kot poročajo Novine 25. aprila, je 83. pehotni polk zaradi zaslug in pogumnih vojakov dobil naziv železni polk. Med novicami 2. maja 1915 je bila zanimiva vest o Vilmošu Tkalcu: »Tkalec Vilmoš, črensovski rojak, vučitel i kantor je v ramo streljen, zevzeti in se nahaja na Ruskom v Moskvi.«⁴⁶ 11. julija je bil objavljen poziv črnovojnikom: »Čarnovojniki, ki so leta 1896 spodobno pa od leta 1878 1890-ga pa od 1892 do 1894 rojeni, morejo 15.-ga v službo stopiti. Mašiniistri, ali drugi, ki pri mlatilni mašinaj službo opravljajo, či posvedočijo, ka so že pogojeni, se na svojo prošnjo do sept. 15. oslobodijo vojaške službe /.../.«⁴⁷ V tem letu so lokalni časopisi poročali tudi o prvih beguncih s soške fronte in iz Galicije, saj so bile obrobne pokrajine dolžne sprejeti begunce z vojaških območij. Tako so se v Zalski županiji od 25. maja do 20. novembra 1915 zadrževali begunci italijanske in slovenske narodnosti večinoma iz okolice Trsta in Pulja.⁴⁸ Izmed 2108 evakuiranih beguncev je bilo 47 slovenske narodnosti, od katerih jih je največ, kar 459, sprejel dolnjelendavski okraj.⁴⁹ Med begunci so bili predvsem otroci, ženske in starci, ki niso mogli opravljati kmečkih opravil in so bili v glavnem prepuščeni oskrbi države. Najprej so te stroške plačevale občine in šele čez nekaj časa jim je država stroške povrnila, medtem pa je nastopila inflacija in za posamezne občine je bilo vzdrževanje beguncev veliko finančno breme. Med kraji dolnjelendavskega okraja je bilo največ beguncev nameščenih v Dobrovniku, kar 45.⁵⁰

DOGODKI NA BOJIŠČIH IN V ZALEDJU V LETU 1916

V tretjem letu vojne je na Balkanski fronti januarja kapitulirala Črna gora, srbsko vojsko pa so antantne ladje prepeljale na otok Krf. Enote Avstro-Ogrske so prodrle v Albanijo in jo februarja zasedle.⁵¹ Na vzhodni fronti so že marca Rusi začeli z novo ofenzivo, bili za kratek čas zaustavljeni ter jo nato nadaljevali maja, ko so ogrozili Madžarsko. Na strani antante je na vzhodni fronti avgusta v vojno vstopila Romunija, tako da je prišlo do velikih spopadov v Dobrudži in Transilvaniji, Romunija pa je bila decembra poražena. Na soški fronti je marca potekala 5. ofenziva, od avgusta do novembra pa so tu potekale še 6., 7., 8. in 9. ofenziva, ko so Italijani uspeli zavzeti Doberdob in Gorico.⁵² Ivan Jerič v svojih spominih piše, da je bil spomladi 1916 premeščen k štabu 7. brigade na Mengorah, kjer se je srečal tudi s prekmurskim vojakom Ivanom Voharjem iz Dokležovja.⁵³

42 Klekl, Jožef (1915). Novine 3/6, 7. februar, str. 4.

43 Klekl, Jožef (1915). Novine 3/11, 14. marec, str. 4.

44 Klekl, Jožef (1915). Novine 3/13, 28. marec, str. 4.

45 Klekl, Jožef (1915). Novine 3/16, 13. april, str. 3.

46 Klekl, Jožef (1915). Novine 3/ 18, 2. maj, str. 4.

47 Klekl, Jožef (1915). Novine 3/28, 11. julij, str. 3.

48 Benczik, Gyula et al. (2008). Viri za zgodovino Prekmurja. Zalaegerseg: Arhiv županije Zala, str. 268.

49 Prav tam.

50 Prav tam.

51 Švajncer, Janez (1988). Svetovna vojna 1914–1918, Maribor: Pokrajinski muzej, str. 5.

52 Prav tam, str. 6.

53 Jerič, I. (2000), str. 29.

V zaledju vojaškega dogajanja, kamor je spadala tudi Murska Sobota, viri v tem letu poročajo o brezcilnosti in negotovosti prebivalcev. Število vdov je bilo vsak dan večje, prav tako število vojnih sirot, ranjencev in invalidov. Vlada je proizvodnjo v tovarnah prepustila vojaški industriji, živino pa jemala za prehrano vojakov. Primanjkovalo je delovne sile, nazadovalo je kmetijstvo, uveden je bil sistem bonov za prehrano in nato še rekvizicija. V tedniku Mev je bil 13. februarja 1916 objavljen članek: »Kruha za ranjence – poziv rdečega križa«. Iz njega je razvidno, da murskosoboške družine, ki so še vse do leta 1916 za oskrbo ranjencev tedensko darovale po kolač kruha, tega več niso zmogle: »Z zaupanjem in upanjem se torej obračamo na rodoljubno prebivalstvo, naj nameni vsakdanji kruh tistim, ki so s svojo prelito krvjo obvarovali to zemljo, ki rodi kruh, da ne bi bili prisiljeni pogrešati kruha tisti, ki so za nas tvegali vse, kar imajo, svoje življenje /.../.«⁵⁴

Kleklave Novine, »Pobožen, družbeni, pismeni list za vogrške Slovence«, februarja poročajo o letalcu Štefanu Hozjanu: »Hozjan Štefan z Dolnje Lendave, ki je zavolo junaštva že štabni narednik (torzormester) postao v 22 leti i dobo srebrno, bronasto i zlato svetinjo pa zahvalno pismo od Pflanzler-Baltin generala, je zdaj znova odlikovane z zahvalnim pismom, v šterom glavno vojaško poveljništvo pravi od njega, ka je neustrašen letalec.«⁵⁵ Največ pozornosti Novine v tem letu posvečajo Prošnjam naših vojakov, Pismom na bojišča ter objavljajo imena darovalcev za vojno. 27. avgusta poročajo o že prej omenjenem ranjenem letalcu: »Teško je ranjen slovenski letalec Hozjan Štefan, štabni narednik. Više Gorice je krožo i dve sovražnivi letali dolstreljo; tu je dobo teško rano. V taborskoj bolnišnici ga je pogledno sam Jožef nadvojvoda i vložo prošnjo, da dobi zlato svetinjo. Z bojišča je spravleni v Kanižo v bolnišnico i se že bole čuti.«⁵⁶ 24. septembra so Novine objavile novo rekrutacijo, ko so morali »pod orožje stopiti oktobra 2-ga, ki so rojeni v letah od 1866 do 1871 in od 1872 do 1884 oktobra 10-ga.«⁵⁷ 3. decembra 1916 so Novine pisale tudi o smrti cesarja Franca Jožefa pod naslovom: »Pokop našoga apoštolskoga kralja.«⁵⁸

DOGODKI NA BOJIŠČIH IN V ZALEDJU LETA 1917

Na soški fronti se je maja začela 10. ofenziva, na strani antante pa so spomladi v vojno vstopile ZDA. Avgusta se je začela 11. soška ofenziva, ki je trajala do 11. septembra, ko so najhujši boji potekali za Sv. Gabrijel, ki ga Italijanom ni uspelo zavzeti. Na tej fronti se je 24. oktobra začela 12. soška ofenziva, znana tudi kot »čudež pri Kobaridu«, ko so avstro-nemške sile začele z napadom na zgornji Soči in potisnile Italijane vse do reke Piave.⁵⁹ Na vzhodni fronti so julija Rusi začeli z ofenzivo pri Dnjestrju, vendar so se čez čas morali umakniti ter zapustiti Galicijo in Bukovino. Oktobra so se začeli nemiri, ki so z oktobrsko socialistično revolucijo novembra pomenili konec vojne za Rusijo, saj je decembra podpisala premirje.

Enajste soške ofenzive oktobra 1917 se je udeležil tudi Ivan Jerič, ki se spominja: »Naslednjega dne se je začel peklenki ples 11. soške ofenzive. Italijani so uporabljali vse vrste orožja. Najhujše pa je bilo topništvo. Bobneči ogenj za uničenje vsega na določenem kraju. Zapiralni ogenj, s katerim so zaprli vse dohodne točke k edinicam v strelskih jarkih, da vojakom niso mogli dostavljati hrane, ne vode ne streliva.«⁶⁰

Kleklave Novine tudi leta 1917 poročajo le o novicah naših vojakov, tu pa tam beležijo ranjence ter objavljajo pošto svojcev, ki iščejo novice o svojih vojakih. 24. junija poročajo, da je odstopil dr. Števan Bekassy, veliki župan Železne županije.⁶¹

⁵⁴ MeV, (1916), 31/2, 13. 2., str. 2.

⁵⁵ Klekl, Jožef (1916). Novine 4/7, 13. februar, str. 3.

⁵⁶ Klekl, Jožef (1916). Novine 4/ 35, 27. avgust, str. 4.

⁵⁷ Klekl, Jožef (1916). Novine 4/39, 24. september, str. 2.

⁵⁸ Klekl, Jožef (1916). Novine 4/49, 3. december, str. 1.

⁵⁹ Švajncer, Janez (1988). Svetovna vojna 1914-191. Maribor: Pokrajinski muzej, str. 6.

⁶⁰ Jerič, I. (2000), str. 32.

⁶¹ Klekl, Jožef (1917). Novine 5/26, 24. junij, str. 2.

VOJNE JE KONEC LETA 1918

Na vzhodni fronti so februarja Nemci začeli z ofenzivo in ruska sovjetska vlada je spomladi podpisala separatni mir, s katerim je izgubila vzhodne dele države, samostojni državi pa sta postali Ukrajina in Finska.⁶² Maja je s centralnimi silami separatni mir podpisala tudi Romunija in tako končala vojno. Avstro-ogrsko vojsko so začeli pretresati upori vojakov, njena ofenziva na Soči pa se je izkazala za neuspešno. Septembra je na balkanski fronti premirje podpisala Bolgarija, ki je bila poražena v dobropoljski bitki. Zaradi velikih vojaških uspehov srbske vojske je bila Avstro-Ogrska novembra prisiljena podpisati mir, njeni vojaki pa se več niso bili pripravljene boriti, tako da je Italija na soški fronti oktobra začela prodor pri Vittorio Venetu in avstro-ogrske vojake potisnila vse do Vrhnike. Avstro-Ogrska je 29. oktobra zaprosila za premirje, ki je bilo sklenjeno 3. novembra.⁶³

Ivan Jerič je v svojih spominih pisal tudi o zadnjem letu vojne. Ker je bil večkrat odlikovan, je bil izbran, da se udeleži cesarjevega sprejema v mestu Kassarsa. O tem dogodku je zapisal: »Na glavnem trgu smo stali v polkrogu. Potem, ko je maršal Borojevič raportiral, je cesar z vsakim oficirjem in vojakom posebej govoril. Mene je vprašal, kateri je moj materni jezik. Ko sem mu povedal, je z menoj govoril hrvaški. Vprašal me je po starših in o tem, katerih bitk sem se udeležil. Povedal mi je nekaj bodrilnih besed, nakar mi je dal roko, oba sva salutirala /.../. Ko sem kmalu zatem bil doma na dopustu, mi oče ni verjel, da sem govoril s cesarjem. Rekel mi je: »Kdo pa si ti in kdo je cesar? Kaj boš ti s cesarjem govoril?« A ko sem ga spomnil, kaj na prsih nosim, je začel verjeti.«⁶⁴ Konec vojne je Ivan Jerič dočakal na soški fronti, blizu Vittoria Veneta, kjer je v roke dobil časopis Jugoslovanškega odbora, v katerem je dr. Trumbić avstro-ogrske vojake pozival, naj se ne bojujejo za Avstrijo, ki že razpada, pač pa naj se raje vrnejo domov v Jugoslavijo. Vojne je bilo konec, in ko se je vračal domov, je zapisal: »Neodpovedljivo srečo občutiš v srcu, ko se po več ko štirih letih vojne voziš zdrav in s celimi kostmi proti domu. V to srečo pa je že kanila kaplja zaskrbljenosti, kaj bo s Prekmurjem.«⁶⁵

Kleklove Novine so februarja 1918 pisale, kdo vse je bil upravičen do vojaške pomoči: »Vojno podporo dobi vojaka 1) žena, 2) deca, či je včasi očin, 3) vnuk, 4) mati, oča žene, 6) bratje, 7) skrmleknik, 8) nezakonska žena, či deco ma ali za volo betega je zaslužka nezmožna. Vojna podpora je na mesec za edno kotrigo 36 K, za dve 60 K, za tri 80 K /.../. Ki ščejo podpora meti, morejo se pri notarjuši gori zapisati.«⁶⁶ V tem mesecu je bila ponovna rekrutacija novih vojakov od letnika 1894–1900, Novine so pisale: »Javili smo, da oproščeni l. 1894–1900 bodo mogli rukivati. Minister domobranstva je odredo, da okrajno glavavstvo rukivanje slobodno stavi onih poljedelcov, ki so edina roka v verstvi i brezi njih bi se ne dalo verstvo dale peljati.«⁶⁷

Po pisanju Novin so znašali vojni stroški Avstro-Ogrske do konca leta 1917 18 milijard kron, vojna pa se je še vedno nadaljevala na vseh štirih frontah, čeprav se je spomladi 1918 na vzhodu končala s premirjem v Brest-Litovsku. Novine so o tem zapisale: »Nastopniki vojaškega ministerijoma so odpotovali v Kijev, da se pogodijo s ukrajinskov vladov, da se naši zgrabljeni domo spravijo. Nastopnike nameravajo poslati i na Rusko.«⁶⁸ O premirju in koncu vojne so Novine pisale 24. novembra 1914, ko so poročale tudi o demobilizaciji v Železni županiji. Pisale so tudi, da se bo zgodila demobilizacija 83. polka v Szombathelyju in 11. polka v Koszegu.⁶⁹ 1. decembra so Novine pozvale prostovoljce k narodni straži: »One od 1895 starejše, ki so že več ne dužni na vojaško službo, zovejo na narodno stražo. Dobijo obleko, živež i na den 10 K. Vlada obečava, da pri delitvi zemlje prednost dobijo, če so pa ne poljedelavci, državno službo dobijo. Narodni stražarje se na tri mesece doli zavežejo.«⁷⁰

62 Švajncer, Janez (1988). Svetovna vojna 1914–1918, Maribor: Pokrajinski muzej, str. 6.

63 Prav tam.

64 Jerič, I. (2000), str. 35.

65 Prav tam, str. 40.

66 Klekl, Jožef (1918). Novine 6/6, 10. februar, str. 2.

67 Klekl, Jožef (1918). Novine 6/7, 17. februar, str. 2.

68 Klekl, Jožef (1918). Novine 6/16, 21. aprila, str. 2.

69 Klekl, Jožef (1918). Novine 6/47, 24. november, str. 2.

70 Klekl, Jožef (1918). Novine 6/48, 1. december, str. 2.

O usodi Prekmurja po vojni so Novine pisale januarja 1919: »Grof Szapary hoče ustanoviti za vse ogrske Slovence novo veliko županijo Mursko Županijo (Muravarmegye). V tej bi bili vsi uradi slovenski, vse šole, železnice itd. slovenske, obljubil je tudi tri tovarne, slovensko gimnazijo v Soboti, železnico po slovenski krajini. Dne 9. dec. je prišlo tak telegram od grofa, da to Slovenci vse dobijo. Te telegram se nosi po vesnicah in ljudstvo nagovarja za Ogrsko. Zadnji čas je že, da se reši ubogo ljudstvo. Kdaj bodo ga vendar naši šli braniti? Če ne hitro, bo prepozno. Te pokrajine bi morale že davno biti zasedene.«⁷¹

ŽRTVE PRVE SVETOVNE VOJNE NA OBMOČJU PREKMURJA

Zaradi pomanjkanja podatkov in verodostojne statistike, ki bi upoštevala dejansko narodnostno stanje mobiliziranih vojakov, celotnega števila mobiliziranih kakor tudi padlih Slovencev ni mogoče ugotoviti. Skupne izgube Avstro-Ogrske naj bi znašale 6,92 milijona vojakov, od katerih je padlo 1,1 milijona, ranjenih je bilo 3,62 milijona, 2,2 milijona pa naj bi jih prišlo v ujetništvo.⁷² Glede števila padlih, naj bi med vojno do leta 1917 padlo več kot 36.000 slovenskih vojakov, leta 1918 pa še dodatna četrtnina vseh žrtev.⁷³ Slovenci so služili v kakih 70 polkih, Prekmurci v štirih: 83. in 45. cesarsko-kraljevem pehotnem ter 18. in 20. domobranskem pehotnem polku.⁷⁴ Po raziskavah Marka Krenna naj bi v času od 1914 do 1918 padlo z območja Prekmurja okoli 2000 prekmurskih vojakov, največ na vzhodni fronti v boju proti carski Rusiji.

Glede dejanskega števila žrtev, se pojavlja vprašanje, kdo je žrtev prve svetovne vojne. Na območju Kraljevine SHS so kot žrtev vojne opredelili vojake, ki so umrli za posledicami vojne šest tednov po koncu vojne, tj. nekje do konca decembra 1918.⁷⁵ Po mnenju raziskovalca Branimirja Bunajca je bilo v vojni največ žrtev prav iz Ogrskega dela cesarstva.

Med prekmurskimi vojaki je bilo odlikovanih 495 vojakov, ki so služili v različnih rodovih avstro-ogrške vojske.⁷⁶ Na območju Prekmurja je 11 spominskih obeležij padlim vojakom,⁷⁷ v glavnem so to spominske plošče na fasadah cerkva in kapel. Nahajajo se v prekmurskih vaseh Bratonci, Dokležovje, Gančani, Lipovci, Petanjci, Ropoča in Turnišče. Leta 2002 so spominsko obeležje postavili tudi v Dobrovniku. Na murskosoboškem pokopališču je 9 enotnih grobov, ki so namenjeni vojakom iz različnih prekmurskih vasi. Verjetno so se za posledicami vojne zdravili v soboški bolnišnici in so bili tu tudi pokopani.⁷⁸ Skoraj vsaka prekmurska vas je v vojni izgubila katerega izmed vaščanov, žal je po 100 letih spomin nanje zbledel, tako kot so zbledeli tudi napisi na vaških pokopališčih. Prav je, da se jih spomnimo vsaj ob tej obletnici, saj so bili žrtve nesmiselne vojne, zaradi kasnejših zgodovinskih dogodkov pa po krivem prepuščeni pozabi.

SKLEP

Preučevanje prve svetovne vojne med Prekmurci je bilo v 20. stoletju po krivem odrinjeno na rob. Verjetno je k temu pripeljalo tudi dejstvo, da je bila Avstro-Ogrska poražena in razpadla država, Srbija pa zmagovalka. Udeleženci te vojne o svojih občutkih niso želeli govoriti, da ne bi »vzbujali sovraštva med Srbi«, ki so bili na strani zmagovalcev in ustanovitelji nove skupne države. Vojna je močno zaznamovala dokaj revno kmečko pokrajino, saj je skoraj v vsaki vasi pustila izgube, sirote, vdove ..., poleg teh pa še vojne invalide, ki so težko opravljali kmečka opravila ali pa sploh niso mogli več delati, ter številne begunce, ki so v pokrajini tudi ostali. Spominska obeležja so še po 100 letih redka. Postavili so jih svojci ali pa so to spominske table ob cerkvah ali vaških kapelicah.

Pričujoči zapis je nastal z namenom, da se (čeprav šele po 100 letih) poklonimo njihovemu spominu in ga ohranimo prihajajočim rodovom.

71 Klekl, Jožef (1919). Novine 7/1, 5. januar, str. 4.

72 Kovacs, A. (2011), str. 22.

73 Nečak, D. (2005), str. 93

74 Krenn, Mark (2014). Zgodovina pomurske policije in orožništva. Murska Sobotica: PVD Sever za Pomurje in PU Murska Sobotica, str. 19.

75 Bunjac, Branimir (2011). Procjena broja poginulih vojnika u županijama Vas i Zala tijekom Prvog svjetskog rata. Čakovec: Zbornik radova, Pomurje 1914–19120, str. 164.

76 Kuzmič, Franc (2011). Vojaki iz Prekmurja. Čakovec: Zbornik radova. Pomurje 1914–1920, str. 226.

77 Prav tam, str. 227.

78 Prav tam.

LITERATURA

- Benczik, Gyula et al. (2008). Viri za zgodovino Prekmurja. Zalaegerseg: Arhiv županije Zala.
- Jerič, Ivan (2000). Moji spomini. Murska Sobota: Zavod sv. Miklavža.
- Kerčmar, Vili (1995). Evangeličanska Cerkev na Slovenskem. Murska Sobota: Evangeličanska cerkev v Sloveniji.
- Kovacs, Attila (2011). Podobe iz življenja Dobrovnika v prvi polovici 20. stoletja. Lendava, Murska Sobota: Zavod za kulturo madžarske narodnosti, Pokrajinski muzej.
- Krenn, Mark et al. (20014). Zgodovina pomurske policije in orožništva. Murska Sobota: PVD Sever za Pomurje in PU Murska Sobota.
- Nečak, Dušan, Repe, Božo (2005). Prelom: 1914–1918. Svet in Slovenci v 1. svetovni vojni. Ljubljana: Založba Sophia.
- Bunjac, Branimir et al. (2011). Pomurje 1914–1920. Čakovec: Zbornik radova.
- Grant, R. G. (2014). 1. svetovna vojna. Veliki ilustrirani vodnik. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Švajncer, Janez (1988). Svetovna vojna 1914–1918, Maribor: Pokrajinski muzej.

VIRI

- Klekl, Jožef, (1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919). Novine, Pobožen, družbeni, pismeni list za vogrške Slovence, Črenšovci.
- Matična knjiga evangeličanske verske občine Puconci: HADBAVONULT JUIIN – ANY KONYVE 1914–1919.
- MeV – »Murazsombat es Videke« (Murska Sobota in okolica), (1914, 1916). Murska Sobota.

POVZETEK

Novica o prvi svetovni vojni, ki se je začela 28. 7. 1914, je med Prekmurce prispela 31. julija 1914, ko je mobilizacija zajela okoli 2000 vojnih obveznikov. Ti so bili pretežno uvrščeni v 18. in 20. honvendski (domobranski) polk ter v 48. in 83. cesarsko-kraljevi pehotni polk. O novicah z bojišč so prebivalce obveščale Kleklove Novine, ki so predvsem v letih 1914–1915 intenzivno poročale o ranjenih in padlih, po letu 1916 nekoliko manj in so več pozornosti posvečale dogodkom v zaledju. Vojna leta je v svojih spominih opisoval tudi duhovnik Ivan Jerič, ki ga je vojna vihra doletela že junija 1914 v Sarajevu ter nato leta 1915 na soškem bojišču, kjer je ostal vse do konca vojne. V evangeličanski cerkveni občini Puconci je duhovnik Adam Luthar vodil posebno matično knjigo, v kateri je zapisoval podatke o mobiliziranih in padlih. Seznam obsega 487 imen mobiliziranih vojakov, od katerih jih je do leta 1919 padlo 93, 60 pa jih je bilo v tem letu pogrešanih. Novice z bojišč je objavljala tudi list MeV – »Murazsombat es Videke« (Murska Sobota in okolica), ki je več pozornosti posvečal pismom vojakov. O bojih dobrovniških fantov je pričevanja zbral Attila Kovacs, Gordana Šovegeš – Lipovšek pa je preučevala pisma vojaka Janka Zsigmonda, ki se je štiri leta bojeval na vzhodnem bojišču, in njegove žene Matilde.

Večina prekmurskih vojakov se je borila na vzhodnem bojišču, kjer je bilo med njimi v letih 1914–1917 okoli 1600 žrtev. Okoli 100 vojakov je za vedno ostalo na balkanskem bojišču, na soškem bojišču pa naj bi v letih od 1915 do 1918 padlo okoli 200 prekmurskih vojakov. Med prekmurskimi vojaki je bilo odlikovanih 495 vojakov, ki so služili v različnih rodovih avstro-ogrske vojske. V Prekmurju je 11 spominskih obeležij padlim vojakom, v glavnem so to spominske plošče na fasadah cerkva in kapel. Skoraj vsaka prekmurska vas je v vojni izgubila katerega izmed vaščanov, žal je po 100 letih spomin nanje zbledel, tako kot so zbledeli tudi napisi na vaških pokopališčih. Prav je, da se jih spomnimo vsaj ob tej obletnici, saj so bili žrtve nesmiselne vojne, zaradi kasnejših zgodovinskih dogodkov pa po krivem prepuščeni pozabi.